

Bron: Mare/ Leids Univeritair Weekblad

Vincent Bongers

donderdag 12 maart 2026

Achtergrond

Met complottheorieën maakt de Turkse president Erdoğan tegenstanders onschadelijk

Campagnebeeld voor Erdoğan's partij AKP voor de gemeenteraadsverkiezingen uit 2014

De Turkse president Erdoğan gebruikt voortdurend complottheorieën om tegenstanders onschadelijk te maken. Historicus Uğur Derin onderzocht hoe samenzweringen zijn politieke strategie bepalen. 'Het is treurig, maar autoritaire leiders lijken het lot van Turkije.'

Een gigantische Turkse vlag wappert in de wind. Tot een mysterieuze, in het zwart geklede figuur naar de vlaggenmast loopt, de kabel saboteert en de vlag naar beneden haalt. Turken in heel het land zien het gebeuren. Ze stoppen meteen met wat ze doen en haasten zich naar de mast, ze duiken zelfs in het water, om een reddingsactie op te zetten. Ze vormen een menselijke piramide om de vlag weer in top te hijsen. Vervolgens verschijnt Recep Tayyip Erdoğan in beeld.

'Dit is een campagnevideo van Erdoğan's partij AKP voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2014', vertelt de Turks-Nederlandse historicus Uğur Derin. 'Het filmpje laat heel goed zien wat het verhaal van Erdoğan is: Turkije wordt door interne en externe krachten bedreigd.'

Excuus

Als er iets misgaat, is het makkelijk om anderen de schuld te geven, vertelt Derin. In Turkije gebeurt dat al heel lang.

'Het verhaal is dat groepen in eigen land Turkije pogen te ondermijnen. Machten als de EU en de VS doen dat ook, terwijl daar geen enkel bewijs voor wordt geleverd. Het geeft een bepaalde mate van rust en comfort als je de verantwoordelijkheid niet zelf op je neemt. Je hoeft het probleem ook niet op te lossen. Het kan ook als excuus gebruikt worden om bepaalde groepen aan te pakken door ze te linken aan buitenlandse machten.'

'Hij beschuldigt BBC en CNN ervan dat ze Turkije in een kwaad daglicht stellen, maar dat is allemaal afleiding'

Derin promoveerde onlangs in Leiden en onderzocht hoe complottheorieën in de Turkse politiek gebruikt worden om tegenstanders te elimineren. ‘President Erdoğan gebruikt ze als rechtvaardiging om zijn tegenstanders te vermorzelen.’

1.929 jaar celstraf

Dat werd ook weer deze week duidelijk in het proces tegen Ekrem İmamoğlu, de burgemeester van Istanboel. Hij kan een celstraf van 1.929 jaar krijgen omdat hij zich schuldig zou hebben gemaakt aan fraude en corruptie. ‘İmamoğlu is van de CHP, de belangrijkste oppositiepartij. Veel mensen speculeren dat hij Erdoğan kan verslaan in de presidentsverkiezingen in 2028. Ik denk ook dat dat wellicht zou lukken. Maar ja, hij zit dus vast.’

In Turkije zijn complottheorieën een vast onderdeel van de politieke cultuur geworden. Er wordt bijvoorbeeld vaak verwezen naar het verdrag van Sèvres dat in 1920 werd gesloten tussen het verslagen Ottomaanse rijk (het latere Turkije), dat in de Eerste Wereldoorlog vocht aan de kant van Duitsland en Oostenrijk-Hongarije, en geallieerde overwinnaars als Frankrijk en Engeland. In het verdrag moet Turkije land afstaan aan Griekenland en Armenië en wordt een autonoom Koerdistan een mogelijkheid.

Hoewel het verdrag uiteindelijk niet is uitgevoerd, blijft een doembeeld: landen zijn er altijd op uit om Turkije op te delen. ‘Het “syndroom van Sèvres” duikt steeds vaker op in de politiek en is geïnternaliseerd door een flink deel van de Turkse bevolking.’

Campagnebeeld voor Erdoğan's partij AKP voor de gemeenteraadsverkiezingen uit 2014

De AKP is niet de enige partij die de complotten gebruikt als wapen. Dat doen rivalen net zo goed. ‘Kemalisten (aanhangers van Atatürk, de grondlegger van de Turkse republiek, red.) beschuldigden Erdoğan er na de oprichting van de AKP van dat hij van Turkije een soort Saoedi-Arabië of Iran wilde maken. Hij bracht immers de islam de politiek in en het gevaar van een theocratie dreigde.’ Toen Erdoğan later leek te koersen richting EU-lidmaatschap werd hij er juist van beticht samen te zweren met Europa. “Wij vechten tegen de neo-kolonisten in Brussel en Washington”, aldus de kemalisten.’

Eenmaal aan de macht verandert Erdoğan's tactiek. ‘In 2013 stak er in Istanboel protest op tegen bouwplannen in het Gezipark. Demonstranten wilden het groen behouden. Bij het neerslaan van dat protest is Erdoğan samenzweringstheorieën echt gaan omarmen. Hij beschuldigde omroepen als de BBC en CNN ervan dat ze Turkije in een kwaad daglicht wilden stellen en nam ook de VS en de EU op de korrel. Maar het was allemaal afleiding.’

Braaf verhalen herhalen

Na de mislukte staatsgreep uit 2016 waarvan nooit helemaal is opgehelderd wie daarachter zat (zie kader), weet Erdoğan zijn greep op het land verder te versterken. Om de macht te behouden lijkt de waarheid er nog weinig toe te doen. Als de nationale munt

de lira crasht in 2018, worden de anti-buitenlandse verhalen weer ingezet. ‘Erdoğan heeft grotendeels een monopolie op de media en als er een crisis is, gaan journalisten naar pro-AKP kijken en daar herhaalt iedereen keurig de welbekende theorieën.’

Toch past de strategie van Erdoğan in een bredere traditie, zegt de historicus. ‘Turkije heeft een politieke cultuur die neigt naar autoritarisme. Het land was onder Atatürk een dictatuur. Als we terug zouden gaan naar die tijd, kom je niet terecht op een bed met rozenblaadjes.’

‘Ik zou op İmamoğlu stemmen als dat mogelijk was’, legt hij uit. ‘Maar het zou me niet verbazen als hij vervolgens ook zou uitgroeien tot een autoritair leider. Het lijkt het lot van Turkije, maar dat zou niet zo moeten zijn. We kunnen het veranderen, maar dat gebeurt niet en dat is treurig.’

Uğur Derin, *Trick, trap, treason: Conspiracy theories on Turkey’s internal and external enemies (2002-2022)*. Promotie was op 29 januari

De nooit opgehelderde coup van 2016 was volgens Erdogan ‘een gift van God’

Het is niet vastgesteld wie er nu precies achter de mislukte coup in 2016 zat, vertelt Uğur Derin. ‘Het onderzoek naar de staatsgreep was niet transparant. Er zijn aanwijzingen dat de Gülen-beweging een rol speelde.’

De in 2024 overleden Fethullah Gülen, die sinds 1999 in ballingschap in de VS leefde, had veel aanhang in Turkije en zijn beweging wilde van Erdoğan af. ‘Ik denk dat ze betrokken waren, maar ze kunnen hulp hebben gehad van officieren die niet gelieerd waren aan Gülen.’

Het was waarschijnlijk geen false flag-operatie georganiseerd door Erdoğan, vermoedt de historicus. ‘Het kan zijn dat hij er van tevoren al van wist. Het kwam hem in ieder geval goed uit, zoals Netanyahu gebruikmaakte van de aanval van Hamas om Gaza te vernietigen.’

‘De nacht dat de staatsgreep plaatsvond was ik bij een vriend in Istanboel. De coup mislukte rond twee uur ’s nachts. Toen ik ’s ochtends wakker werd, zag ik op het nieuws dat er al drieduizend rechters uit hun ambt waren gezet. Die dossiers lagen allang klaar. Erdoğan heeft wel eens gezegd dat de coup een geschenk van God was. Hij beweerde overigens ook dat externe krachten een rol moesten hebben gespeeld.’

De politieke situatie zorgde voor heftige discussies met zijn vader, zegt Derin. ‘Hij was een Erdoğan-aanhanger en we hebben elkaars harten meerdere malen gebroken als we het over politiek hadden. Een jaar na de coup zei hij tegen een taxichauffeur in Parijs: “Zeven maanden geleden probeerde de CIA Erdoğan te vermoorden.” Hij had geen twijfels dat de Amerikanen erachter zaten.’

‘Mijn vader is helaas in 2024 overleden. Hij heeft me altijd gesteund en ik voer nog steeds imaginaire debatten met hem. Ik denk dat hij blij en trots op me zou zijn geweest dat het proefschrift is afgerond.’

https://eur01.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.mareonline.nl%2Fachtergrond%2Fmet-complottheorieen-maakt-de-turkse-president-erdoan-tegenstanders-onschadelijk%3Ffbclid%3DIwZnRzaAQnwgdeHRuA2FlbQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZAo2Njl4NTY4Mzc5AAEeLHBD96OsCgqIR6fZ3lb7vGGoMFRLUf1vNmBekbPuUVpmxyr-EmE2lsc9FD8_aem_Akj-u3oShFJdj1xQwTqjGA&data=05%7C02%7Ce.genc%40leiden.nl%7C167bb11da2514369bb1308de8514fe57%7C34a0e008be074746919d60b49823db2e%7C0%7C0%7C639094522374797263%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOilwLjAuMDAwMCIslIAiOiJXaW4zMilslkFOljoiTWFpbClslldUljoyfQ%3D%3D%7C0%7C%7C%7C&sdata=hZyC8Nst0fvs7GblRElnj2gAca6p9EJ%2B1x%2BkXMc8Buw%3D&reserved=0